

Indische archipel aantrof, trokken als het ware de Compagnie steeds dieper het binnenland in. Zij kon er zich handhaven, minder evenwel uit eigen kracht dan door de conflicten tussen de regionale heersers. 'Het voornaamste geheim van de Europese machtsontwikkeling in Azië is', aldus Burger,

'de verdeeldheid in Azië geweest, meer dan de betrekkelijk kleine militaire macht die de Europeanen met enkele honderden houten schepen, enkele duizenden mannen en enige artillerie (van de andere kant van de wereld gekomen) in Azië konden ontwikkelen.'

Aan het einde van de zeventiende eeuw was de positie van de Compagnie aanzienlijk sterker dan aan het begin. De Portugezen bezaten nog slechts enkele punten op Timor (zie kaart IV op pag. 37) en de Engelsen, die ook al getracht hadden in de Indische archipel door te dringen, hadden een weinig betekenende vestiging te Benkoelen, op de westkust van Zuid-Sumatra – de algemene heerschappij ter zee werd door de Compagnie uitgeoefend: zij had de monopolies van alle voor Europa belangrijke waren in handen; zij had bovendien, steunend op haar monopolie van de overzeese handel in de gehele archipel, belangrijke en voor haar zeer profijtelijke commerciële relaties opgebouwd met de landen van Zuid- en Oost-Azië; ze bezat vestigingen aan de kust van Voor-Indië, ze bezat het kustgebied van Ceylon, ze had, nadat ze zich van het eiland Formosa (Taiwan) had moeten terugtrekken, nog steeds een vestiging aan de kust van Japan (waarover later meer); ze had tenslotte sinds het midden van de zeventiende eeuw een eigen vestiging aan Kaap de Goede Hoop, geboren uit de behoefte om de schepen, in de zeventiende eeuw gemiddeld bijna twintig, in de achttiende ruim dertig per jaar, die de maandenlange zeiltocht naar en van Indië ondernamen, te voorzien van vers drinkwater en verse levensmiddelen.

In de achttiende eeuw kon de Compagnie op Java haar gezag uitbreiden, o.m. over het gebied van de Preanger dat zich uitstekend bleek te lenen voor de cultuur van een nieuw product, koffie. Zij werd een koopman die zich met de productie van de te verhandelen waren ging bezighouden. Als souverain streefde zij naar de erkenning van haar gezag door vorsten of andere hoofden die gebieden bezaten waaruit zij nieuwe producten kon betrekken (op delen van Zuid-Sumatra kreeg zij het monopolie van de peperuitvoer) of die het haar moeilijk maakten in de

¹ D. H. Burger: *Sociologisch-economische geschiedenis van Indonesia*, dl. I, p. 32.